

Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi

Dergi Web sayfası: <http://dergipark.gov.tr/adea>

ISSN 2651 – 5067

Кыргызча Фитонимдер Жана Өзгөчөлүктөрү

KIRGIZCA FITONİMLER VE ÖZELLİKLERİ

Fatih ÇELİK*

*Dr. Öğretim Üyesi, Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü. Orcid: 0000-0002-8945-4986, fatihcelik007@gmail.com

Referans: Çelik, F. (2020). Kırgızca Fitonimler ve Özellikleri. *Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 100-114

Gönderilme Tarihi: 29.05.2020

Kabul Tarihi :27.06.2020

Резюме:

Өсүмдүктөр дүйнөсү адам баласынын өмүр жашоосун ар дайым коштоп келет. Ансыз жашоо мүмкүн эмес экендиги айдан ачык. Өсүмдүктөр менен жеке эле тамактанбастан, жаракат-ооруларды дарылоого да күнүмдүк колдонулуучу куралдарды жасоого да үйрөнөт. Бүгүнкү күндө да өсүмдүктөр адамдын жашоосунун ар бир жагынан орун алууда. Дары-дармектен косметикалык каражаттарга чейин ж.б. көптөгөн тармактар дал өсүмдүктөрдөн жасалат.

Ар бир улут өсүмдүктөрдү өзүнүн тилинде кандай аталса, ошол ат менен тааныйт. Ошентип айлана-чөйрөбүздө табигый өскөн же үйлөрүбүздө, талааларыбызда же бактарыбызда өстүрүлгөн өсүмдүктөрдү аныктоодо бул аттардан пайдаланабыз.

Биз бул макалабызда ошол өсүмдүктөрдүн аттарыны изилдейбиз. Аталыштарын келип чыкышын, лексика-семантикалык өзгөчөлүктөрүн изилдейбиз. Максатка жетиш үчүн фитонимдер, Кыргыз тилиндеги байыркы өсүмдүк аталыштары, башка тектеш эмес тилдерден кирген өсүмдүк

аталыштары деп топторго ажыратылды. Өзгөчө аталыштар этимологиялык жагынан да каралды.

Негизги сөздөр: фитонимдер, кыргызча, түркчө, өзгөчөлүктөрү.

Özet:

Bitkiler her zaman insanoğlunun yaşamının vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Onlar olmadan bir hayat düşünülemez. Bitkiler eskiden besin olarak kullanılmaları yanında, hastalıkları tedavi etmekte, günlük kullanılan eşyaların yapımında kullanılmıştır. Günümüzde, teknolojinin gelişmesiyle birlikte bitkilerden daha fazla yararlanılmaya başlanmıştır. Tedavi, ev eşyası yapımına ek olarak da ilaç, kozmetik sanayinde vb. birçok yerde kullanılmaktadır.

Her millet bitkileri kendi dilinde verilmiş olan isimle bilir. Buna bağlı olarak çevremizde veya evimizde, tarlalarda veya bahçelerde yetiştirilen bitkileri tanımak için bu isimlerden faydalanılır.

Bu çalışmada, Kırgız Türkçesindeki bitki isimleri incelenecektir. İsimlerin nereden geldiği, leksik ve semantik özellikleri üzerinde durulacaktır. Bu amaca ulaşmak için fitonimler ikiye bölünerek, Kırgızcada eskiden beri kullanılan bitki isimleri ve başka dillerden giren bitki isimleri şeklinde gruplandırıldı. Bu gruplandırmada özellikle Eski Türkçeden giren kelimelerin bazılarının etimolojik açıdan değerlendirilmeleri üzerinde duruldu.

Anahtar Kelimeler: Fitonimler, Kırgızca, Türkçe, Özellikleri.

Abstract: Plants have always been an indispensable part of human life. A life without them is unthinkable. We use plants all over our lives. It used to be used in nutrition, article making and treatment. Plants are used today in the cosmetic industry, in pharmaceutical production and elsewhere.

Every nation knows the plants with the name given in their own language. We also know the plants from these names.

In this study, plant names in Kyrgyz will be examined. The names and the semantic features of the names will come from where they come from. Fitonim will be divided into three to achieve this goal, plant names used in Kyrgyz since ancient times and plant names entering languages other than Turkish.

Keywords: fitonims, Kirghiz, Turkish, properties.

Киришүү:

Илим чөйрөсүндө табигатта өзгөчө мааниге ээ болгон өсүмдүктөр «Эл аралык ботаникалык аталыштар коду (*International Code of Botanical Nomenclature*)» аттуу стандарттар аркылуу аныкталганы белгилүү. Мындай орток илимий терминологиялык аталыштар латын тили, латын жазмасы аркылуу ишке ашырылган. К.Линней тарабындан ойлоп чыгарылган жана азыркы күндө да колдонулуп келаткан илимий жоболор боюнча, өсүмдүктөрдүн түрү менен тегин белгилеген латынча өзүнчө аталыштары бар. Тактык үчүн айрым аталыштар кээде аны сунуштаган адамдын аты менен коштолот (Tuzlaci, 2006, 7).

Бийик тоолуу, өзөн-сууга бай кыргыз жергесинин өсүмдүктөр дүйнөсү да өтө бай. Теңир-Тоо, Ала-Тоо, Улуу-Тоо (Памир), Керме-Тоо (Фергана) өңүрлөрүндө адамга жагымдуу, дартка даба болуучу, сейрек кездешүүчү албан түрдүү өсүмдүктөр өсөт. (Ботбаева, 2003, 16).

1. Кыргыз тилиндеги байыркы өсүмдүк аталыштары

Кыргыз тилинде байыркы мезгилден тартып азыркы учурга чейин колдонууда жүргөн өсүмдүк аталыштары жолугат. Алардын айрымдарынын кыргыз тилиндеги денотаттык табияты, байыркы формалары, лексикалык өзгөчөлүктөрү, башка тектеш тилдердеги маанилик жана түрпаттык бөтөнчөлүктөрү боюнча карап көргөндө, өтө кызыктуу натыйжалар бар экендиги аныкталды.

Алча: *роза гүлдүлөр тукумундагы мөмө дарак же бадал. Жалбырагы сүйрүрөөк, гүлү ак, мөмөсү тоголок* (Ботбаева, 1991, 10). Байыркы түрк жазма эстеликтеринде **aluč** деген формада берилип, кызыл, же сары мөмөлүү мөм бадалынын аталышы катары эскертилет (МК, 1960-1, 122). Бул аталыштын келип чыгышы боюнча төмөнкүдөй ойду айтууга мүмкүн, байыркы кыргыз тилинде кызыл деген түстү билдирген сөз менен катарлаш ал “кызыл” деген уңгу болгондугу, азыркы кыргыз тилиндеги айрым туунду сөздөрдөн байкалат. Мисалы: албыруу - өңү, жүзү кызаруу, алмончок – кызыл мончок, шуру, аялдардын мойнуна тагуучу асемдик буюму, көбүнчө кызыл түстө болгондугу байкалат.

Арпа: *дан өсүмдүктөр тукумундагы бир же көп жылдык чөп өсүмдүк* (Ботбаева, 1991, 13). Бул дан эгиндеринин бири болгон аталыш байыркы жазмаларда **арпа** “арпа өсүмдүгү”, **арпаян** “арпага окшош өсүмдүк”, **arpala-** “малга, жылкыга арпа берүү, арпаны жем катары берүү” , **arpalan-** “арпа алуу” деген сөздөрдүн болгондугу кабарланат (МК, 1960 121). Азыркы кыргыз тилинде **арпа** сөзү да, **арпакан** аталышы да колдонулуп келет. Белгилүү түрколог Э.В.Севортяндын пикири боюнча, бул сөздүн келип чыгыш боюнча көптөгөн көз караштар бар. Маселен, бул сөз монгол тилдеринде да бар экендиги аныкталган, бул шарт **арпа** сөзүнүн байыркы лексемалардан экендигин тастыктайт. Монгол тилиде **arbai** варианты кулданылат (Gülensoy, 2007, 79).

Арча: *кипаристер тукумундагы өсүмдүк. Дайым жашыл дарак же бадал.* (Ботбаева, 1991, 13). Байыркы түрк жазма эстеликтеринде да өсүмдүк аталыштарынын ичинен бул сөздүн байыркы варианттары учурайт: **arçın** (санскр.) – “терминалия”, **artiz** “арча” деген формаларда берилип, болжол менен IX-X кылымдарда уйгур жазуусунда калтырылган табыпчылыкка байланыштуу эстеликтерде келтирилет. Ошондой эле атактуу Барсхандык-Кашкарлык Махмуттун “Диванында” да **artuč** “арча”, **artučlan-** “арча дарактары, бадалдары каптап өсүү” (МК, 1960, 312), байыркы уйгур жазмасы болгон “Турпан текстинде” да **artuč sögüt** “арча дарагы”, байыркы уйгур арибиндеги дарыгерлик боюнча чакан эмгекте **artuč uruyi** “арча уругу” деген аталыштардын сакталгандыгы белгилүү.

Э.В.Севортяндын көз карашы боюнча, **арча** деген сөз кипаристин бир түрү болгон «**ард**» деген сөзгө **-ча** мүчөсүнүн жалганышы менен келип чыккан. Ал бул аталышка түрк тилдеринде кезиккен **ардуч** деген сөздү байланыштырат.

Ачырга: *Кайчы гүлдүүлөр тукумундагы көп жылдык чөп өсүмдүк. Жалбырактары чон. Мөмөсү- томпок саадакча.* (Ботбаева, 1991, 15). Бул сөздүн жаралышын түшүндүрүү бир топ татаал.

Балгын: *Жылгындалар тукумундагы өсүмдүк.* (Ботбаева, 1991, 19).

Кыргыз тилинде *балгын* сөзү да, *жылгын* сөзү да бир өсүмдүктүн атын билдирет. Бул бекеринен эмес. Сөздүн башындагы б жана ж тыбыштары алмашуудан эки түрдүү сөз келип чыккан, бир эле өсүмдүктүн атын билдирип калган. Бул сөздүн түрк тилдериндеги шайкештиктери ар түрдүүчө. Сал.: аз. *йулган*, кум. *йылган*, кырг. *жылгын*. Ошол эле маалда бул сөз монголчо *балгана* болуп айтылган тизмекке туура келет. Баштапкы түрү катары байыркы түрчөдөгү *йылгун* вариантын эсептесек, *йылгын* дегенден *балгын* болуп өзгөргөндө биринчи муундагы *а* тыбышы *ы* тыбышына өтөт. Байыркы түрк жазууларында *йулгун* сөзү гана болгон. Ал кезде *балгын* сөзү болгон эмес. Ушуга карап *йылгын* сөзү алгачкысы, анын башкы *й* тыбышы *б* тыбышына алмашуусунан балгын варианты келип чыккан деп эсептөөгө болчудай (Сейдакматов, 1988, 111).

Буудай: *Дан өсүмдүктөр тукумундагы бир жылдык чөп өсүмдүк* (Ботбаева, 1991, 28). Бул аталыш да байыркы сөз экендиги Барсхандык-Кашкарлык Махмуддун жогоруда аталган сөздүгүндөгү *buđaj // buđaj* – “буудай, дан эгини” деген эскертүүдөн улам көрүнөт (МК, 1960-III, 240). Эң кызыгы, Махмут ибн-Хусейн бул сөздү колдонууда диалектилик айырма бар экендигин эскертет, ал Барсхан шаарынын жашоочулары *buđaj* деген аталышты колдонорун, ал эми шаарда жашабаган башка түрк урууларынын өкүлдөрү *buđaj* деп сүйлөй тургандыгын кабарлайт. Ал мындай көрүнүштөн бир эле өсүмдүк аталышы тилдердин жергиликтүү өзгөчөлүгүн көрсөтө аларын баамдаган. Байыркы түрк тили *bugday* деп кулданылат (Gülensoy, 2007, 177).

Жийде: *Жийделер тукумундагы дарак же бадал. Гүлдөрү жыпар жыттуу. Мөмөсү - түктүү сөөкчө.* (Ботбаева, 1991, 47). Бул өсүмдүк аты да байыркы жазма эстеликтерде жолугат, *jigda* “жийде, жемиштүү бадал” деген түшүндүрмө менен берилет (МК, 1960-I, 31). Байыркы түрк тили *yigde* (Gülensoy, 2007, 426)

Жылгын: *Жылгындалар тукумундагы бадал. Гүлү кызгылтым, кооз. Мөмөсү кутуча.* (Ботбаева, 1991, 49). Байыркы жазма эстеликтерде, алардын арасынан Барсхандык-Кашкарлык Махмуттун “Түрк тилдеринин сөз жыйнагы” аттуу эмгегинде *jilun* “жылгын, бадал, тамариск” деп түшүндүрүлөт (МК, 1960-III, 37).

Кайың: Кайыңдар тукумундагы дарак жана бадал өсүмдүк. Бийиктиги 25 мге жетет. Жалбырактары жөнөкөй, үч бурчтуу. Мөмөсү бир уруктуу жаңгакча. Байыркы түрк тилдериндеги жазма эстеликтеринин тексттеринде кайың дарагына байланыштуу аталыштар жолугат. Мисалы, *kürt* деген аталыш «кайың» деген мааниде колдонулган (МК, 1960-I, 343). Ал эми Баласагындык Жусуптун “Кутадгу билиг” чыгармасынын Каир текстинде *qajin/qadın* “кайың дарагы”

деген сөз кезигет. Түрк тилдеринин басымдуу бөлүгүндө бул аталыш кеңири колдонула тургандыгын, ал эми айрым тилдерде, мис., азербайжан тилинде *тозагачы*, кумык тилинде *макар*, караим тилинде *акагач* аталыштары да бар экендиги аныкталган (Мусаев, 1975, 196). Кайың дарагы түрк тилдеринин турмушунда ар түрдүүчө колдонулгандыгы мына ушул ар түрдүү варианттуулуктан улам да байкалат.

Коон: *Ашкабактар тукумундагы бир жылдык өсүмдүк. Сабагы жерге төшөлүп өсөт. Жалбырагы чоң. Мөмөсү көп уруктуу* (Ботбаева, 1991, 73). Байыркы жазма эстеликтерде **qayun** “коон” деген түрдө берилет (ДТС, 1969, 406). Жогоруда аталган “Диванда” **qayunluq** “коон өстүргөн талаа, бакча” сыяктуу туунду аталыш да учурайт (МК, 1960, 499). Азыркы кыргыз тилинде **коон** деген формага келип, сөз ортосундагы э тыбышы жоюлуп, созулма оо тыбышына өтүп кеткендиги көрүнөт.

Моюл: *Роза гүлдүүлөр тукумундагы жапыз дарак, чанда бадал.Жалбырагы жөнөкөй, кезектешип жайгашат. Мөмөсү сөөкчөлүү.* (Ботбаева, 1991, 91). Бул өсүмдүк аталышы да этимологиялык жактан күңүрт сөздөрдүн катарына кире тургандыгы байкалат.

Өрүк: Өрүк мөмөсүнүн кургатылганы. Мөмө дарагынын бир түрү катары да, анын жемиши, ошондой эле мөмөсүнүн кургатылган атайын өнүмү катары да белгилүү. Түрк тилдеринин негизги тобуна **өрүк** аталышы мүнөздүү, ошону менен бирге айрым түрк тилдеринде – карачай-балкар тилинде **шаптал**, кумык тилинде **күреге**, **корага**, крым-татар тилинде **зердали**, **кайсы**, якут тилинде **абрикос** деген аталыштар колдонулат. Түрк тилдери аркылуу орус тилине “үрюк” формасында кирген (Карасаев, 1996, 607). Бул аталыш да нукура кыргыз тилиндеги сөз болуп саналат.

Сарымсак: *Пияздар уруусундагы эки же көп жылдык чөп өсүмдүк. Жалбырагы жалпак, ичке, узун.* (Ботбаева, 1991, 113). Түрк калктарынын тамак-аш маданиятында сүт, эт азыктары басымдуулук кылса да, татымалдар да болгондугу байыртадан белгилүү. Мисалы, Барсхандык-Кашкарлык Махмуттун “Диванында” **samursaq/sarmusaq** “сарымсак, чеснок” деген сөз болгондугу маалымдалат (МК, 1960-I, 527).

Согон: *Лилия гүлдүүлөр тукумундагы көп жылдык чөп өсүмдүк. Мөмөсү кутуча. Кыргыздар согонду татымал катары колдонгон.* (Ботбаева, 1991, 116). Бул сөздүн байыркы формасы соуп «пияз, жапайы пияз» деген мааниде колдонулган (МК, 1960-I, 493).

Терек: *Талдар тукумундагы дарак. Топ гүлү сөйкөчө, шамал аркылуу чандашат, эрте жазда гүлдөйт.* (Ботбаева, 1991, 125). Түрку тилдеринин басымдуу тобунун лексикасында бул аталыш активдүү колдонулат. Бул сөздүн байыркы жазма эстеликтерде бар экендигин Барсхандык-Кашкарлык Махмуттун атактуу сөздүгүнөн **teräk** “дарак, тал жыгачы” деген мааниде (МК, 1960-I, 387), **teräklik** “тал өскөн чакан токой, шалбаа” деген маанисинде (ДТС, 1969, 553) берилишинен улам байкоого мүмкүн. Түрк тилдеринин батыш-кыпчак тобунун

лексикасын иликтеген окумуштуу К.М.Мусаевдин ою боюнча, Орто Азиядагы түрк тилдеринде **терек** сөзү иран тилинен кирген **дарахт, бак** аталыштары менен параллель сакталган, ал эми түрк тилдеринин батыш тобунда бул аталыш менен катарлаш азербайжанча **ак говак**, гагаузча **кавак**, карачай тилинде **бусак**, кумыкча **тал**, караимче **сэльби** деген аттар менен белгиленет (Мусаев, 1975, 162).

Четин: *Роза гүлдүүлөр тукумундагы жалбырагы жөнөкөй, күбүмө дарак же бадал өсүмдүк* (Ботбаева, 1991, 145). Тоолу аймактарда өсүүчү өсүмдүк аталыш катары, түрк тилдеринин басымдуу бөлүгүндө эмес, түрк тилдеринин чыгыш тобунда, айрыкча Түштүк Сибирь аймагындагы алтай, хакас, тува тилдеринде кезигет.

Ышкын: Кымыздыктар тукумундагы көп жылдык чөп өсүмдүктөр.

Мөмөсү үч кырдуу, канатчалуу, уругу күрөң. (Ботбаева, 1991, 152-153).

Байыркы түркчө *ышкун* түрүндө айтылган сөз кыргызча ышкын, монголчо гишүүнө болуп айтылат. Монголчо *гишүүнө* сөзү *гашуун ачуу* сөзүнүн *а* тыбышы *и* тыбышына алмашуудан келип чыгышы мүмкүн. Ошондо ышкындын аты ачкыл даамына байланыштуу келип чыккан болот. Кыргыз тилине, байыркы түрк тилине бул сөз башкы *г* тыбышын түшүрүп, *ышкын ышгун* болуп кабыл алынышы мүмкүн (Сейдакматов, 1988, 266).

2. Башка тектеш эмес тилдерден өздөштүрүлгөн сөздөр

Бул бөлүмдө кыргыз тилиндеги өсүмдүк аталыштарынын лексикалык катмарларын аныктоо максаты коюлуп, башка тилдерден кирген сөздөрдүн кайсы тилден өздөштүрүлгөндүгүн тактап, иликтеп үйрөнүү үчүн, негизинен, Х. Карасаевдин «Өздөштүрүлгөн сөздөр» жана «Камус наама» аттуу сөздүктөрү, К.Сейдакматовдун «Кыргыз тилинин кыскача этимологиялык сөздүгү» жана К.К.Юдахиндин «Кыргыз-орусча сөздүгү» пайдаланылды. Төмөндө кыргыз тилине өздөштүрүлгөн сөздөрдүн кайсы тилден оошкондугу аныкталып, алардын айрымдарынын келип чыгышы боюнча да маалыматтар берилди. Бул бөлүмдө кыргыз тилине иран тилдеринен, арап тилинен, орус тилинен жана орус тили аркылуу европа тилдеринен кирген аталыштар өз-өзүнчө каралды. Иран жана арап тилдеринен кабыл алынган фитонимдердин фонетикалык баштапкы формаларынын өзгөргөндүгү, кыргыз тилинин фонетикалык базасына ылайыкташып өзгөргөндүгү байкалды. Өзгөчө орус тили аркылуу кирген аталыштардын лексика-семантикалык өзгөчөлүктөрү боюнча талдоодо, алардын орус тилиндеги формасы дээрлик өзгөрүүсүз өздөштүрүлгөндүгү байкалды, бул багыттагы этимологиялык талдоо кызыктуу фактыларды көрсөттү.

2. 1. Фарси тилинен кирген өсүмдүк аттары

Иран тилдеринен кабыл алынган аталыштарды талдоодо, төмөнкүдөй шартты байкоого болот. Түрк калктары иран тилдүү элдер менен байыртадан Бери карым-катышта болушуп, коңшулаш, чектеш жашагандыктан, ошондой эле байыркы кесиптердин бири дыйканчылыкка байланыштуу фитонимдер арбын өздөштүрүлгөндүгүн көрүүгө мүмкүн. Бул фитонимдердин байыркы мезгилден

бери киргендигин алардын фонетикалык түзүлүштөрүнүн өзгөрүп, кыргыз тилинин, түрк тилинин тыбыштык базасына ылайыкташып кетишинен да аныктоого болот.

Алма (фарс.< алмила). **Алма** аталышынын этимологиясы

боюнча да дүйнөлүк лингвистикада, ошондой эле түрк тилдеринин тил илиминде да кызыктуу пикирлер айтылган.

Айрым окмуштуулардын пикири боюнча, азыркы түрк, монгол тилдеринде учуроочу **алма** сөзү иран тилинен келген (Жумалиев, 1991, 10). Айрым эмгектерде **алма** сөзү мындан 10 миң жыл мурдагы финн-угор жана алтай тилдери биримдиги доорунда санскрит тилинен оошкон. Саларча, удмуртча **улмо**, финче **олма**, комиче **улме**, мариче **олма**, венгерче **алма** (Атаниязов, 2001, 27). Бирок түркологияда бул сөздүн төл сөз экендигин тутунган көз караштар да бар (Alkayış, 2007, 24).

Амир Темирдин небереси Закир ад-дин Мухаммед Бабур Орто Азияны Мухаммед Шайбаниге тарттырып жиберип, кыштын күнү Афганистанга ашып бара жатканда, бетегени көрүп, ал жөнүндө минтип жазат: “Анжиянда бул чөптү **бутхак** деп атайт, Эмне үчүн андай аталганынын себеби белгисиз болчу, бирок бул жерде билдим: бул чөп чогуусу менен өскөндүгү үчүн буге-ках деп атаган окшойт”. Анткени иран тилинде *буге* деген сөз “бадал, чогуу өскөн өзүнчө топ” деген маани берет. Ал “караган-буга” деген учурда кыргыз тилинде да айтылат. Ал эми *ках* сөзү “майда саман”, “топон” дегенди билдирет. Бабурдун байкоосу туура болсо, анда **бетеге** бир тамырдан бир нече сабак өсүп чыгып, өзүнчө бир чогуу турган топ болуп көрүнгөндүгү үчүн ушундай наамга ээ болгон. *Бетеге* сөзү кыргыз, ногой, башкыр, кумык, казак тилдеринде гана айтылат. Ушуга караганда Бабурдун пикири туура өңдөнөт (Сейдакматов, 1988, 52).

“Фарсыча **харбозе** сөзү **коонду** туюнтат. Ал сөз кыргыз тилине кабыл алынганда башкы х тыбышы д тыбышына алмашып, мааниси да өзгөрүп, коонду эмес, ага окшош келген башка бакча өсүмдүгүн билдирип калган” (Сейдакматов, 1988, 75).

Кыргызча **жалбыз** түрүндөгү сөз азербайжан тилинде **йарпыз** түрүндө айтылат. Бирок бул экөөнүн кайсынысын эң алгачкысы деп эсептебейли, сөздүн морфемалык составы кандай бөлүктөрдөн куралары азыркы кезде белгилүү эмес. “Болжолу, бул сөз иранча *чахар-бар* төрт кырдуу, төрт бурчтуу сөзүнүн тыбыштары *чарбор-йарбыз* \\ *йарпыз-жалбыз* гана эмес, *көкөмөрөн*, *сандык куурай*, *кийик от* сыяктуу жыпар жыттуу чөптөрдүн сабагы төрт кырдуу келет. Ушундай белгисине жараша иранча аты түрк тилдерине *йарпыз* // *жалбыз* болуп өзгөрүп кириши мүмкүн” деген пикир К.Сейдакматовго таандык (Сейдакматов, 1988, 83). Бул, албетте, аталган сөздүн чыгыш тегин аныктаган жалгыз гана көз караш эмес. Биздин оюбузча, бул сөздүн төркүнүн уңгу сөздөр менен байланыштырган К.Карасаевдин пикири алгылыктуудай сезилет (Карасаев, 1986, 103).

Saft сөзү **mammyu**, андан мурда *сүт* деген маанилерди туюндурган. Эгерде иран тилдериндеги *saft*, *syft* деген компоненттери мурда Себлин-Каменский

айткандай *сүт* маанисинде колдонулса, анда аларды түрк тилдериндеги *сүт* менен тектеш деп кароого негиз түзүлөт. Демек, ошондон улам түрктөн иранга (мис: *сүт-шод шүфт, шафт*), ирандан башка сөздөрдүн составы маселен шафтолу (*шафт-сүт, өтм. Ширин+ олу жемии*) деген лексема менен кошо *шафт* формасында түрк тилдерине кайрадан өткөн болуу керек (Жумалиев, 1991, 22).

2. 2. Араб тилинен кирген өсүмдүк аттары

Араб тилинен өздөштүрүлгөн аталыштар башка тилдерден кирген кабыл алууларга салыштырмалуу аз гана бөлүктү түзөт. Араб фитонимдери кыргыз тилине түздөн-түз эмес, башка тектеш өзбек, уйгур тилдери же иран тилдеринин элегинен өтүп киргендигин айтууга мүмкүн. Буга мисал катарында, *шафран* сөзүн келтирүүгө болот. **Шафран** сөзү алгач араб тилиндеги *аз-заферан* деген формада болуп, иран тилине өткөндө заферан деген түрпатка келген. Башка тилдерге өткөндө шафран сыяктуу түрпатта калыптанып, кыргыз тилине да шафран деген формада өздөштүрүлгөн. Араб тилинен кирген аталыштар катары *катран, султан* деген фитонимдерди айтууга болот.

2. 3. Орус тили аркылуу кирген өсүмдүк аттары

Биологиянын флораны иликтөөчү тармагы - ботаникада өсүмдүктөр дүйнөсүнүн аталыштары, негизинен латынча аталыштар менен белгиленгендиги маалым, жана мындай аталыштар эларалык стандарт катары таанылгандыгы жалпыбызга белгилүү. Бул бөлүмдө кыргыз тилиндеги өсүмдүктөрдүн латынча, грекче, французча, немисче ж.б. аталыштарынын орус тилинин элеги аркылуу өтүп, башка европа тилдеринен да бул жол менен киргендигин көрүүгө болот.

Орус тилинен, орус тили аркылуу кирген аталыштардын басымдуу бөлүгү орус тилинин фонетикалык түзүлүшүнө ылайыкташкан түрдө кыргыз тилине кабыл алынып, алардын баштапкы түрпаттары айрым учурларда өзгөгөндүгү байкалат. Бул бөлүмдө кыргыз тилине орус тилинен өздөштүрүлгөн, орус тили аркылуу немис, француз, англис, грек, испан, латын, Америка континенттериндеги ацтек, чили калктарынын тилинен европа тилдерине өтүп, андан кыргыз тилинин сөздүк фондусуна өздөштүрүлгөн аталыштарын, ошондой эле Индиядагы байыркы учурдан тартып жакынкы мезгилге чейинки жазма адабий тил – санскритте жаралган аталыштардын лексикалык мөнөзү каралат.

Акация. Кыргызстандын түрдүү аймактарында өсүүчү дарактардын бир түрү акациялар болуп саналат. Латын тилинде *асасiа* – дарактын бир түрү деген түшүнүктө калыптанып, сөзгөгүндө, бутактарында учтуу тикендүү дарак жана бадалдардын жалпы аталышы катары түшүндүрүлөт (КТС, 2010, 62). Кыргыз тилинде **акация** аталышы менен катар **зараң терек, зерең** сыяктуу сөз да жалпы аталыш катары колдонулуп келет.

Алоэ. Кыргыз тилинде орус тилинин элегеи аркылуу грек тилинен кабыл алынган аталыштардын бар экендигин көрүүгө мүмкүн. Булардын бири – **алоэ**. Грекче **aloe**, орусча **алоэ** деген түрдө берилет, лилиялар бүлөлүгүнө кирүүчү калың жалбырактуу көп жылдык өсүмдүк аты. **Алоэ** - декоративдик максатта үйлөрдө

өстүрүлүүчү, ошондой эле медицинада дарылоочу каражат катары, косметологиялык максатта түрдүү кошундулардын, кремдердин курамына кирүүчү каражат катары колдонулуучу өсүмдүк болуп саналат (СИС, 1949, 36).

Амарант. Айрым аталыштардын баштапкы жаралган формасынын лексикалык маанисин да кароого болот. Маселен, бул **амарант** деген аталышка туура келет. Грек тилинде **амарант** “соолубас” деген түшүнүктү билдирип, амаранттар бүлөлүгүнө кирүүчү чөптүн аталышы, ошондой эле ушул бүлөлүктүн аты катары да келет, мындан сырткары, бул сөз дарактын бир түрү үчүн да колдонулат (СИС, 1949, 40).

Анис. Бул аталыш алгач грек тилинде жаралып, андан сон орус тилинин сөздүк коруна кирип, кыргыз тилине кабыл алынгандыгы белгилүү (Фасмер, 1986, 78). Анис – бул фитонимдин семантикасы эки түргө ээ: 1) чатырлуулар бүлөлүгүнө караштуу бир жылдык чөп өсүмдүгүнүн бир түрү; 2) алманын бир сорту катары да “анис алмасы” деген түрдө колдонулат (СИС, 1949, 51).

Апельсин. Немис тилинде жаралып, орус тили аркылуу кыргыз тилине кабыл алынган аталыштын бири апельсин болуп эсептелет. Айрым пикирлер боюнча, бул сөздүн голланд тилинде жаралгандыгы кабарланат, ал эми орус тилинин этимологиясы боюнча айрым эмгектерде (Фасмер, 1986, 80) немис тилинде пайда болгондугу айтылат.

Апельсин – тропикалык жана субтропикалык аймактарда өсүүчү цитрус өсүмдүктөрүнүн катарына кирүүчү мөмө дарагынын бир түрү. Апельсиндин мөмөсү Европага Батыш менен Чыгыш өлкөлөрүнүн ортосундагы деңиз соода жолдорунун кеңейтилип, Кытай мамлекети менен байланышы өнүккөн мезгилде, тактап айтканда, XVII-XIX кылымдарда Кытайдан алып келинген. Немис тилинде алма “Apffel” деп аталып, ага “sin” уңгусу колушуп, “Чинден (Кытайдан) келген алма” деген мааниси билдирген (СИС, 1949, 59).

Араукария. Шаарларда коомдук жайларды, атайын эс алуу жайларын кооздоо максатындагы өсүрүлүүчү декоративдик өсүмдүктүн түрү. Бул өсүмдүк Түштүк Америка континентинен табылып, Чили мамлекетиндеги Арауко провинциясынын аталышы менен байланыштырылып, “араукария” деген формада калыптанган (СИС, 1949, 63). Бул аталыш, албетте, европа тилдеринде өздөштүрүлүп, андан орус тилине кирип, XX кылым аралыгында кыргыз тилине кабыл алынган өсүмдүк аты.

Артишок. Татаал гүлдүүлөр бүлөлүгүнө караштуу көп жылдык чөп өсүмдүгүнүн аталышы. Айрым фитонимдердин бир тилден экинчи бир тилге өтүп өзгөрүү кубулушу дал ушул артишок аталышында байкалат. Бул сөз алгач итальян тилинде *articiocco* [артичиокко] деген түрдө калыптанып, андан немис тилинде *Artischoke* [артишоке] сыяктуу формага келген, орус тилинде *артишок* деген түрпөттө кабыл алынган (СИС, 1949, 74). Орус тилиндеги калыбында кыргыз тилинин сөздүк фондусуна өздөштүрүлгөн. Бул сөмүдүк кулинариялык максатта, б.а. тамак-аш жасоодо Европа, Азия мамлекеттеринде колдонулат.

Астрагал. Буурчак үрүктүүлүрдүн бүлөлүгүнө кирүүчү өсүмдүктүн түрү. Бул аталыштын мисалында байкоого болот, фитонимдер башка бир сөздөрдүн семантикалык өзгөрүшүнөн улам да жараларын ырастайт, бул аталыш адамдын дене мүчөсүнө кандайдыр бир жагы окшоштугуна байланыштуу пайда болгондугунан кабар берип турат. Бул сөздү грек тилинен – *astragalos*, кыргыз тилине которгондо “омуртка, чүкө” дегенди билдирип турат (СИС, 1949, 74). Декоративдүү өсүмдүк катары пайдаланылат.

Валлиснерия. Энчилүү аталыштан, т.а. антропонимден (адам ысымы) жаралган ат. Суу алдында өсүүчү өсүмдүктүн түрү. Бул өсүмдүк аквариумдарда декоративдик максатта пайдаланылат (СИС, 1949, 118). Кыргыз тилине орус тилиндеги турпаты боюнча өздөштүрүлгөн.

Ванил. Бул сөз орхидеялар бүлөлүгүнө кирүүчү тропикалык өсүмдүк. Бул аталыш француз тилинде *vanille* деген түрдө калыптанып, орус тилинде ваниль деген формада кирген (СИС, 1949, 120). Бул өсүмдүк аты тамак-аш жасоо тармагында, көбүнчө кондитердик максатта арбын колдонулат, бул өсүмдүктөн алынган жыпар жыттуу майда зат ундан жасалуучу таттуу өнүмдөрдүн курамына кошулуп, даярдалган нан түрлөрүнө жагымдуу жыт берет.

Вербена. Вербеналар бүлөлүгүнө караштуу, тропикалык жана субтропикалык алкактарда өсүүчү өсүмдүктүн түрү болуп саналат (СИС, 1949, 125). Бул сөз латын тилинде жаралып, орус тили аркылуу кыргыз тилине өткөн. Бул өсүмдүктөн алынган маңыз заты косметикада, көбүнчө парфюмерияда (жыпар жыттуу заттарды жасоодо) колдонула тургандыгы белгилүү.

Виктория. Кумуралуулар бүлөлүгүнө караштуу көп жылдык суу өсүмдүгүнүнү түрү. Бул сөз фитоним катары да, жалпы жана энчилүү аталыш катары да, антропоним катары да европа (француз, англис, немис, испан ж.б.) тилдеринде, ошондой эле орус тилинде да кеңири колдонулат. Латын тилинен кыргызчага которгондо “жеңиш” деген түшүнүктү билдирет (СИС, 1949, 129). Түрдүү себептерден улам фитоним катары адам ысымдары берилиши мүмкүн. Бул өзгөчөлүк илимий тармактарда кайсы бир өсүмдүктүн түрүн изилдеген илимпоздун, же кайсы бир өсүмдүктү илимде ачып, жаңылык катары көрсөткөн окумуштуунун, изилдөөчүнүн аты менен да аталышына байланыштуу болуп эсептелет. Өсүмдүктөрдүн жалпы аталыштары менен катар, алардын ар бир ботаникалык өзгөчөлүгүнө карай, конкреттүү мүнөзүн белгилөө максатында кайсы бир жер атына, же бир буюмга, нерсеге окшоштугуна байланыштуу да аталыштар жаралышы да байкалат. *Виктория* фитоними бул шартка ынанымдуу мисал боло алат.

Гиацинт. Лилиялар бүлөлүгүнө кирүүчү, көп жылдык өсүмдүк. Бул аталыш грек тилинде мифологиялык каарман – Гиацинт деген жигиттин ысымынан улам жаралгандыгы белгилүү (СИС, 1949, 158). Шаардагы коомдук жайларды, эс алуу бактарын, дегеле декоративдик максатта өстүрүлүүчү өсүмдүк болуп эсептелет. Гиацинт аталышы грек тилинен орус тилине кабыл алынып, ал эми орус тилинен кыргыз тилине ушул калыбында өздөштүрүлгөндүгү көрүнүп турат.

Гледичия. Буурчак уруктуулар бүлөлүгүнө кирүүчү дарактын түрү. Бул фитоним немис ботаниги И. Гледичтин (714-1791) ысымынан улам аталган (СИС, 1949, 167). Буурчак бүлөлүгүнө кирүүчү өсүмдүктөрдүн саны бир топ арбын экендигин белгилөө менен, алардын ар бир түрдүк өзгөчөлүгүнө жараша түрдүү аталыштар бар экендиги маалым. Алардын арасынан бул фитоним өзүнчө алынып каралды. Кыргыз тилине орус тилиндеги формасы кабыл алынган.

Грейпфрут. Руталар бүлөлүгүнө кирүүчү тропикалык мөмө дарагы. Мөмөсүнүн формасы, түсү апельсинге окшош келип, көлөмү бир топ чоңураак болот. Бул аталыш англис тилинин базасында жаралган. Англис тилиндеги *grape* жана *fruit* деген сөздөрдүн биригип айтылышынан улам келип чыккан (СИС, 1949, 179). Бул фитоним англис тилиндеги артикуляциялык өзгөчөлүгүнө ылайык, орус тилине грейпфрут деген түрдө өздөштүрүлгөн. Кыргыз тилинде да дал ушул формада кабыл алынган.

Джут. Кипалар бүлөлүгүнө караштуу өсүмдүктүн түрү. Бул фитоним бул өсүмдүктүн өскөн Мекени - Индиядагы бенгал тилинде жаралып, андан англис тилине өтүп, кийинчерээк орус тилине кирген (СИС, 1949, 204). Джут – түрдүү жиптерди, аркан түрлөрүн жасоодо, ошондой эле кездеме чыгаруу тармагында чийки зат (сырьё) катары пайдаланылуучу өсүмдүк. Кыргыз тилине орус тилиндеги формасы өздөштүрүлгөн, кыргыз тилиндеги жут “жазгы суукта малдын кырылышы” деген уңгу менен омоним катары кирген.

Имбирь. Имбирлер бүлөлүгүнө караштуу көп жылдык чөп өсүмдүгү, тропикалык аймактарда өсөт. Бул аталыштын келип чыгышы да Индиядагы санскрит тилине байланыштуу. Бул аталыш санскрит тилинен немис тилине Ingber, Ingwer деген түрдө калыптанып, орус тилине имбриь деген турпатта ылайыкташкан (СИС, 1949, 243). Кыргыз тилине орус тилиндеги **имбирь** формасы кабыл алынган. Бул өсүмдүктүн тамыры кургатылып, андан татымал жасалып, тамак-аш жасоодо, б.а. кулинария тармагында кеңири колдонууга кирген. Белгилүү болгондой татымал катары дүйнөгө таанылган көп аталыштар Индия аймагындагы тилдерден чыккан фитонимдер экендиги байкалат. Мындан биз денотаттар менен бирге алардын тилдик белгилеништери – лексемалар да бир тилдин базасынан башка бир тилдин сөздүк коруна өтө тургандыгын байкай алабыз.

Какао. Теоброма тегиндеги стеркулийлер бүлөлүгүнө кирүүчү тропикалык дарактын түрү. Бул аталыш алгач Борбордук Америкадагы жашаган индеецтердин этносторунун бири – ацтектердин тилинде жаралгандыгы маалым. Америка континентине биринчилерден болуп барган испандар бул аталышты өз тилине кабыл алышып, аны кийинчерээк башка европа тилдерине, ошондой эле орус тилине да таралышына себепчи болушкан (СИС, 1949, 269). Какао дарагынын мөмөсүнөн атайын иштетилген майда зат дүйнөгө белгилүү болгон какао суусундугун жасоодо, эң кеңири таралган таттуунун түрү – шоколадды жасоодо негизги компонент катары пайдаланылат, мындан сырткары косметологияда, парфюмерияда да керектелет. Орус тилиндеги бул фитоним кыргыз тилине ошол калыбында кирип, биринчиден, өсүмдүктүн аталышы катары, ошондой эле суусундуктун аты түрүндө да өздөштүрүлгөн.

Картошка. Кыргыз тилинде бул аталыштан сырткары *картөшкө* деген варианты да пайда болгон.

Дыйканчылыктын салттуу түрлөрү – дан эгиндери: буудай, арпа, таруу, сулу айдоо менен алек болгон кыргыздарга *картошка* өсүмдүгүнүн түрү, анынайдалышы, жер алдынан казып алынган мөмөлөрү башкача сезилген. ХХ кылымдын 30-жылдары бул өсүмдүктүн аталышы да кыргыздар колдонгон жашылчаларынын аттарынын катарына киргендиги белгилүү.

Орус тилиндеги *картошка* деген сөз *картөшкө* деген түрдө, т.а. кыргыз тилинин фонетикалык базасына ылайыкташып кирген. Азыркы кезге чейин эки варианты тең жолугуп келет. Орус тилиндеги бул сөздүн чыгышына назар салганда, алгач XVI кылымда италиялыктар тарабынан Америка материгинен Европага алынып келинип, анын жерде өскөндүгүнөн улам, кондитердик максатта колдонулуучу трюфелге - кара түспөл козу карындын түрүнө окшоштуруп, *tartuffel* – «жер алдындагы козукарын» деген мааниде немис тилине өтүп, андан *картофель* деген түрдө, орус тилинде өзгөрүп, жөнөкөй сүйлөшүү тилинде *картошка* деген формага келген (Фасмер, 1986, 204).

Кипарис. Дайыма жашыл туруучу кипаристер бүлөлүгүнө кирүүчү дарактын түрү. Бул сөз грек тилиндеги *kiparisos* түрүндө пайда болуп, орус тилине кипарис деген түрдө кабыл алынган. Кыргыз тилине да бул калыбында кирген. Ал эми айрым түрк тилдеринде бул дарактын аталышы иран тилиндеги *сэлви*, *селби* деген аталыш менен да туюндурулат (Мусаев, 1975, 162). Кыргыз тилинин түштүк диалектилеринде да самби тал деген аталыш колдонулат, бирок кыргыз тилинде кипаристи билдирбестен, верба дарагын туюндурат (Юдахин, 1965, 630).

Лаванда. Эрин гүлдүүлөрдүн бүлөлүгүнө кирүүчү өсүмдүк түрү, бул өсүмдүк Жер ортолук деңизинин аймагында өсөт. Бул сөз алгач итальян тилинде жаралып, андан соң Европадагы башка тилдерге өздөштүрүлгөн, кийинчерээк орус тилине өткөн (СИС, 1949, 356). Лаванда декоративдик өсүмдүк катары өстүрүлбөстөн, косметологиялык тармакта, парфюмерияда кеңири колдонулуучу заттарды берүүчү өсүмдүк катары да пайдаланылат. Кыргыз тилине орус тили аркылуу кирген.

Лавр. Лаврлар бүлөлүгүнө кирүүчү дайыма жашыл туруучу дарактын же бадалдын түрү. *Лавр* фитоними грекче *laurus* деген түзүлүштө калыптанып, орус тилинде лавр деген формада өздөштүрүлгөн (СИС, 1949, 357). Кыргыз тилине да дал ушул орус тилиндеги аталыш кабыл алынган.

Левкой. Эрин гүлдүүлөрдүн бүлөлүгүнө кирүүчү ак гүлдөрү менен өзгөчөлөнгөн өсүмдүк. Декоративдик максатта өстүрүлөт. Грекчеден кыргыз тилине которгондо *leukos* «ак түстөгү» дегенди билдирет (СИС, 1949, 362). Мындай аталып калышынын себеби бул өсүмдүктүн гүлдөрүнүн ак түстө болгондугуна байланыштуу экендиги түшүнүктүү.

Лимон. Руталар бүлөлүгүнө караштуу цитрус дарагы. Айрым фитонимдер фарси тилинде жаралып, бирок европа тилдери аркылуу кыргыз тилине киргендигин байкоого мүмкүн. Буга мисал катары лимон аталышын айтууга болот (СИС, 1949,

370). Фарсиче *limun* сөзү европа тилдеринде лимон деген формага келип, орус тили аркылуу ушул түрпатта кыргыз тилине кабыл алынган.

Магнолия. Дайыма жашыл бойдон өсүүчү дарак, же жалбырагы түшүүчү өсүмдүктүн түрү. Бул сөз белгилүү изилдөөчүнүн ысымынан, башкача айтканда конкреттүү антропонимге байланыштуу коюлган. Франциялык ботаник П.Маниолдун (1638-1715) ысымына байланыштуу түрдө берилип, французча *P. Magnol* деп жазылып, орус тилине транслитерациялык жол менен кабыл алынган, тактап айтканда, жазылган тамгалардын берилиши сакталган түрдө аталган (СИС, 1949, 382).

Мимоза. Буурчактуулар бүлөлүгүнө караштуу чөп сымал өсүмдүк, бадалдын же дарактын түрү. Грекчеден түздөн-түз которгондо *mimos* «өзүнүн түспөлүн өзгөртүүчү» деген маанини туюндурат. Бул өсүмдүктүн гүлүнө башка бир нерсе тийип кеткенде, абалын, турган түрпатын өзгөртүү жөндөмүнө байланыштуу аталгандыгы белгилүү (СИС, 1949, 414). Фитонимдердин семантикалык табиятын лексикалык планда алып караганда, ошол өсүмдүктүн кандайдыр бир өзгөчөлүгү, касиети, түсү, көлөмү ж.б. көрсөткүчтөрү анын аталышына себепчи боло тургандыгы аныкталат. *Мимоза* аталышы бул өзгөчөлүктү ырастап турат.

Петуния. Бир жылдык, көп жылдык чөптөрдүн бир түрү. Көбүнесе декоративдик максатта өстүрүлөт. Бул фитоним алгач Түштүк Америкадагы Бразилия, Парагвай жана Боливия мамлекеттеринин аймактарында жашаган индеецтердин тупи-гуарани тилинде пайда болуп, андан француз тилине кабыл алынган. Бул аталыш орус тилине *петуния* деген түрдө кирген (СИС, 1949, 493). Петуния – үй ичинде, коомдук жайларда декоративдик өсүмдүк катары өстүрүлөт.

Рододендрон. Ит мурундар бүлөлүгүнө кирүүчү бадалдын, же дарактын түрү. Бул аталыш грек тилиндеги *rhodon* «роза, ит мурун» *dendron* “дарак” деген уңгулардан түзүлгөн (СИС, 1949, 568). Бул өсүмдүк коомдук жайларды, эс алуу бактарын кооздоо максатында өстүрүлөт. Кыргыз тилине орус тилиндеги рододендрон деген формасында кирген.

Томат. Паслендор бүлөлүгүнө кирүүчү өсүмдүк. Томат өсүмдүгү испандар тарабынан Америка материгинен Европага алып келинип, андан дүйнөгө тарагандыгы маалым. Бул аталыш Борбордук Америкада жашаган ацтектердин тилинде *tomatl* деген түрдө аталып, испан тилине *tomate* деген түрдө кабыл алынган (СИС, 1949, 646). Орус тилинде *томат* деген формада кирген. Кыргыз тилинде да дал ушул калыбында өздөштүрүлгөн. Азыркы кыргыз тилинде томат сөзү төмөнкү маанилерде колдонулат: 1) томат, же помидор өсүмдүгү; 2) помидордун маңызынан жасалган коюу зат, тамактын түрү.

Корутунду:

Аткарган иштин акырында төмөндөгүлөрдү айтсак болот: Кыргыз тилиндеги өздөштүрүлгөн өсүмдүк аттарынын көпчүлүгү орус тилинен же болбосо орус тили аркылуу башка тилдерден кабыл алынган. Орус тилинен кирген өсүмдүк аттары негизинен орус тилинде калыптанган түрдө колдонулууда. Мисали; *картошка*, *имбирь*, *желудь*, *калина* ж.б. сөздөр кандай болсо, ошондай түрпатта кабыл

алынган. Кээ бир башка тилдерден, мисалы; фарс тили, арап тилинен өздөштөрүлгөн өсүмдүк аттары кыргыз тилинин фонетикалык түзүлүшүнө ылайыкташтырылып, тыбыштык курамында түрдүү өзгөрүүлөр жүрүп, грамматикасына калыптандырылып өздөштүрүлгөн: *алмурт, анар, анжыр, дарбыз, жүгөрү* ж.б.

Бул макалда, кыргыз тилиндеги өсүмдүк аттарынын семантикалык жагынан да өзгөчөлүктөрү көрсөтүлдү, ошондой эле бул өсүмдүк аттарынын байыркы мезгилден бери келе жаткан аталыштар этимологиялык жактан анализденди. Башка тилдерден кабыл алынган аталыштар Евразия материгиндеги тилдерден гана эмес, жер жүзүндөгү башка континенттер: Түндүк жана Түштүк Америка, Австралия континенттеринде колдонулган фитонимдер бар экендиги, алардын этимологиялык бөтөнчөлүктөрү да колдон келишинче каралып, айрымдары боюнча кызыктуу тилдик фактылар такталды.

Кыскартуулар:

СИС: Словарь иностранных слов

ДТС: Древнетюркский словарь

МК: Махмуд Кошгарий

КТС: кыргыз тилинин сөздүгү

Пайдаланылган Адабияттар:

- Aklayış, M. F. (2007), *Türkiye Türkçesi Bitki Adları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Ataniyazov, S. (2004). Türkmen Dilinin Sözkökü Sözlüğü. Aşgabad.
- Botbaeva, M., M. (1991). Botanika terimlerinin түшүндүрмө сөздүгү. Бишкек: Аят.
- Botbaeva, M., M. (2003). Botanika, I. Bölüm. Бишкек: Аят.
- Botbaeva M., M. (2003). Botanika, II. Bölüm. Бишкек: Аят.
- Cumaliyev J. (1991). Fergana Kırgız Govorlorunun Leksikası. Бишкек.
- Çengel, H., K. (2005). Kırgız Türkçesi Grameri, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Fasmer, M. (1986). Etimologičeskiy Slovar Russkogo Yazıka. Moskva: Progress.
- Gülensoy, T. (2007). Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, Ankara: TDK.
- Karasaev H., K. (1986). Özdöştürülgön Sözdör (sözdük). Frunze
- Karasaev H., K. (1996). Kamus Naama. Бишкек
- Komitsiya (1969). Drevnetürskiy Slovar. Leningrad: Nauka
- Komitsiya (1984). Kırgız Tilinin Tüшүндүрмө сөздүгү. Frunze.
- Komitsiya (1990). Ayıl Çarba Enstiklopediyası. 2 Tom. Frunze.
- Komitsiya (2007). Kırgız Respublikasının Kızıl Kitebi, II. Basılışı. Бишкек.
- Komitsiya, (1946). Slovar İnostrannih Slov. Moskva.
- Komitsiya, (2010). Kırgız Tilinin Sözdüğü. Бишкек: Avrasya yay.
- Musaev K., M. (1975). Leksika Türskih Yazıkov v Sravnitelnom Osvenenii. Moskva.
- Mutallibov, S. (1960). Koşgariy Mahmud Turkiy Suzlar Devonu. Tom 1,2,3. Taşkent.
- Sevortyan, E., V. (1974). Etimologičeskiy Slovar Türskih Yazıkov. Moskva: Nauka.
- Seydakmatov, K. (1988). Kırgız Tilinin Kısaça Etimologiyalık Sözdüğü. Frunze: İlim.
- Tuzlacı, E. (2006). Türkiye Bitkileri Sözlüğü Türkçe/Latince-Latince/Türkçe, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Yudahin K., K. (1965). Kırgızça-Orusça Sözdük. Frunze.
- Yunusaliev B., M. (1959). Kirgizskaya Leksikologiya. Frunze